

Eesti NSV

H. SAARNIIT

**EESTI TÖÖRAHVA
REVOLUTSIOONILINE VÕITLUS
NÕUKOGUDE VÕIMU
TAASKEHTESTAMISE EEST
AASTAIL 1920—1924**

Nr. 19 (229)

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1956

A-17346229

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

AJALOOTEADUSTE KANDIDAAT

H. SAARNIIT

EESTI TÖÖRAHVA REVOLUTSIOO-
NILINE VÕITLUS NÕUKOGUDE
VÕIMU TAASKEHTESTAMISE EEST
AASTAIL 1920—1924

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1956

STAMPAATUUDUSEKSPEDITSIOON
TARTUS

1900

ÕIGUSTE JA RAHAKOOLITUSE
RAAMATUKOGU
TARTUS

TARTU ÜLIKOOLI

RAAMATUKOGU

Sissejuhatus

1917. aastal Venemaal toimunud Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, mis tähistas põhjalikku pööret kogu inimkonna ajaloos, oli murdeliseks sündmuseks ka eesti rahva elus. See oli esimeseks revolutsiooniks maailmas, mis kaotas inimese ekspluateerimise inimese poolt. Oktoobrirevolutsiooni võidu tagajärjel kehtestatud nõukogude võim konfiskeeris mõisnikelt maa ning andis selle tasuta talupoegadele. Esmakordselt ajaloos sai töötav talurahvas maa peremeheks. Kapitalistidelt natsionaliseeriti vabrikud ning tehased ja muudeti need kogu rahva omandiks. Tootmisuhted hakkasid kooskõlastuma tootlike jõudude iseloomuga.

Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena kehtestati ka Eestis proletariaadi diktatuur. Eesti rahvas vabanes sotsiaalsest ja rahvuslikust rõhumisest. Esmakordselt võitis eesti rahvas endale kätte õiguse vabalt luua oma riiki ja arendada rahvuslikku kultuuri.

Kuid ameerika-inglise imperialistid, kes teostasid sõjalist interventsiooni Nõukogude Venemaa vastu, lämmatasid nõukogude võimu Eestis ning aitasid eesti kodanlusele ajutiselt restaureerida kapitalismi. Eestis kehtestati kahekümneks aastaks kodanluse verine diktatuur.

Eesti töörahvas suhtus kodanluse võidusse kui ajutisse ja pidas sügaval põranda all tegutseva Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel kogu kodanliku diktatuuri perioodil ennastsalgavat võitlust rahvavaenuliku kodanliku diktatuuri kukutamiseks, nõukogude võimu taaskehtestamiseks Eestis ja ühinemise eest töörahva riigi — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga.

Käesolevas kirjutises käsitatakse lühidalt EKP juhtimisel toimunud Eesti töörahva kodanlusevastast revolutsioonilist võitlust sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail 1920—1924.

1. Töörahva raske majanduslik ja poliitiliselt õigusetu olukord kodanlikus Eestis aastail 1920—1924

Kodanliku diktatuuri kehtestamisega kisti Eesti vägi-valdselt lahti kogu Venemaa majandusest, mille orgaaniliseks osaks ta senini oli olnud. Eesti tööstus ja põllumajandus kaotasid selle tagajärjel ajalooliselt väljakujunenud müügituru ja tööstus peale selle veel oma peamise toorja kütteinete baasi. Seda kaotust ei olnud võimalik korvata üldkriisis heitleva monopolistliku kapitalismi süsteemi maade arvel, mille sekka Eesti paisati kapitalismi ajutise restaureerimise tagajärjel. Venemaa siseturu nõuete rahuldamiseks loodud Eesti suurtööstuse, eriti metallitööstuse toodang ei võinud Lääne-Euroopa kapitalistlikes riikides turgu leida. Seda tähtsam oleks Eesti tööstusele olnud pideva kaubavahetuse loomine Nõukogude Liiduga. Regulaarset kaubandust kodanliku Eesti ja Nõukogude riigi vahel aga sisse ei seatud. Imperialistlikest suurriikidest sõltuv Eesti kodanlik valitsus ei sõlminud isegi kaubalepingut Nõukogude Liiduga, vaid teostas Eesti viimasest isoleerimise poliitikat.

Kodanliku valitsuse poolt teostatava Eesti Nõukogude Venemaast isoleerimise poliitika negatiivsed tulemused avaldusid kõige eredamalt metalli- ja tekstiilitööstuses. Metallitööstuse suurettevõtted laostusid juba kodanliku diktatuuri algaastail. Vene-Balti ja Peetri laevaehitustehased tegelesid põhiliselt remondiga, kusjuures esimeses töötas 1922. aastal ainult 12% ja teises umbes 30% tööliste 1917. aasta arvust. Endine võimas vaguniehtustehas „Dvigatel” tegeles 1922. aastani samuti remondiga ja sedagi väga piiratud ulatuses. 1923. aastal tehases ehitatud kaubavagunid moodustasid ainult 8% nende sõjaeelsest (1913. a.) toodangust. Suurettevõtete laostumist metallitööstuses ei suutnud kompenseerida rohkete pisiettevõtete, pahatihti tavaliste külasepikodade asutamine. Kui 1913.

aastal töötas metallitööstuses 11 000 töolist ja 1916. aastal, kui suured laevaehitustehased hakkasid tööle täie koormusega, 26 000 töolist, siis 1922. aasta lõpul töötas metallitööstuses kõigest 7878 töolist.

Teravalt turgude puuduse all kannatavad tekstiilitööstuse suurettevõtted saavutasid enne 1923. aasta suvel alanud majanduskriisi üksikute toodete osas ainult 17—48% 1913. aasta tasemest.

Marksism-leninism õpetab, et monopolistliku kapitalismi roiskumise üldine tendents ei tee võimatuks tehnilist progressi ja tõusu tootmises ühel või teisel perioodil. „Oleks ekslik arvata,” ütleb V. I. Lenin, „et see roiskumise tendents teeks võimatuks kapitalismi kiire kasvu; ei, üksikud tööstusharud, üksikud kodanluse kihid, üksikud maad ilmuvad imperialismi ajastul suurema või väiksema jõuga kord üht, kord teist neist tendentsidest.”¹

Ka kodanlikus Eestis ilmses paralleelselt kapitalismi roiskumise üldise tendentsiga üksikute tööstusharude arengutendents. Pidevalt arenesid kodumaa toorainetel baseeruv põlevkivitööstus ja turbatööstus ning üksikud siseturu nõudeid rahuldavad kergetööstusharud.

Eesti põlevkilademetega enda kätte haaramise pärast toimus imperialistlike suurriikide vahel terav võitlus. Selle võitluse võitsid sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail Inglise monopolid, kellel läks korda teiste maade (peale Rootsi) monopolid põhiliselt tahaplaanile tõrjuda. Inglise monopolid haarasid käsitletava perioodi lõpuks enda kätte suurema osa põlevkilademetest. Kuid väliskapitalile kuuluvate ettevõtete toodang 1920.—1924. aastal moodustas vaid mõne protsendi põlevkivi üldtoodangust Eestis. Neil aastail kuulus juhtiv koht veel riiklikule põlevkivitööstusele.

Põlevkivitööstuse rajamine ning rohkearvuline uute, eeskätt pisiettevõtete asutamine enne 1923. aastal alanud majanduskriisi ei suutnud korvata suurettevõtete laostumist, nende kroonilist alakoormatust. Üldkokkuvõttes ei saavutanud Eesti tööstus sel perioodil sõjajärgset taset.

1924. aastal, kui 1923. aastal alanud majanduskriis saavutas kulminatsioonipunkti, algas laostunud Vene-Balti laevaehitustehase likvideerimine tema väärtusliku sisseade „vanarauana” mahamüümise teel. 1923.—1924. aasta majanduskriis süvendas ja laiendas tunduvalt juba kodanliku diktatuuri kehtestamisega alanud Eesti imperialistlike

¹ V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., Tallinn 1953, lk. 278.

suurriikide agraaripatsiks muutumise protsessi. Kriis näitas, et kodanluse poolt 20-ndate aastate alguseks teostatud nn. „tööstuslik orientatsioon” ei vastanud nendele objektiivsetele tingimustele, millesse Eesti majandus sattus Nõukogude Venemaast vägivaldse lahtirebimise tõttu. 1924. aastast peale algas kodanluse „põllumajanduslik orientatsioon” ja sellega kaasaskäiv Eesti veelgi kiirem agrariseerumine.

Vaadeldaval ajajärgul, eriti aga selle lõpul jätkus juba tsarismi-perioodil alanud hoogne väliskapitali sissetung Eesti rahvamajandusse. Selle otseseks tagajärjeks oli Eesti majandusliku ja poliitilise sõltuvuse süvenemine välismaisest monopolistlikust finantskapitalist ning viimase Eestist saadavate kasumite tõus eesti rahva orjastamise ja riisumise teel.

Suurte laevaehitustehaste laostumine ja likvideerimine ning teiste suuretegevõtete krooniline alakoormatus põhjustasid alalise töötute armee tekkimise. Kodanliku statistika andmeil oli isegi 1922. aastal, käsitletava perioodi ühel soodsamal majandusaastal, 11 944 töötut. See arv ei olnud aga isegi paljude kodanlike statistikute arvates täielik, sest selles ei olnud arvestatud tööta hooaja põllutöölisi. Alaline rohkearvuline töötute armee, kes oli elu seeshoidmiseks valmis töötama igasuguse tasu eest ja igasugustel tingimustel, andis ettevõtjatele eriti soodsad võimalused tööpalkade alandamiseks ja töötingimuste raskendamiseks.

Tööliste reaalpalk moodustas perioodil 1920—1924 umbes 50% 1913. aasta palgast. 1922. aasta suvel oli tööstustöölise keskmine kuupalk vastavalt tööstusharule 2000—4000 marka, mis kaugeltki ei vastanud elatusmiinimumile. Kodanlik ajakirjandus oli sunnitud tunnistama, et tööliklass kannatab alatoitluse all. „Tallinna ja Narva tööliste toiduväärtuse võrdlemisel teadusmeeste poolt kindlaks tehtud normaalväärtusega selgub,” kirjutatakse Eestimaa Haigekassade Liidu häälekandjas „Töö ja Tervis”, „et meie töölise toit tema tervist rahuldavalt ei kindlusta...”¹

Tööliste ekspluateerimise aste kodanlikus Eestis kui imperialistlikest suurriikidest majanduslikult ja poliitiliselt sõltavas riigis oli tunduvalt kõrgem kui kapitalistlikes suurriikides. Ametliku statistika andmeil olid tööliste palgad kodanlikus Eestis madalamaid Euroopas.

¹ „Töö ja Tervis” nr. 6, 1926, lk. 88.

Viletsad olid ka tööliste korteriolud. Kodanliku statistika andmeil elas 1922. aastal 58,6% kogu riigi töölistest koos perekondadega ühetoalistes korterites, s. t. pliidiga tubades, ja barakitaolistes elamuis. Oma viletsa korteri eest pidi tööline majaomanikule maksma $\frac{1}{3}$ palgast ja rohkemgi. Vabrikandi poolt värava taha heidetud tööline, kes ei suutnud majaomanikule ettenähtud tähtajaks üüri tasuda, tõseti kodanliku kohtu poolt tänavale.

Ametlikult kehtis kodanlikus Eestis Oktoobrirevolutsiooni päevil kehtestatud 8-tunniline tööpäev. Kuid vabrikandid, keda kodanlik valitsus igati kaitses, ei pidanud tegelikult kinni 8-tunnilisest tööpäevast. Nii töötasid 1922. aasta veebruaris töölised Järva-Jaani tärklisevabrikus 15 tundi, Pärnu leivavabrikus 10 tundi päevas jne. Tallinna leivatehastes sundisid kapitalistid töölisi töötama isegi 16—18 tundi päevas.

Suur osa töökodadest, kus töölised pidid töötama, ei vastanud isegi kodanliku ajakirjanduse andmeil minimaalsetele tervishoiunõuetele. „Eestis ei täideta paljudes tööstusettevõtetes tööruumide puhtuse, valgustuse, õhuvahetuse ja soojuse suhtes neidki nõudmisi,” on sunnitud kaebama ajakiri „Töö ja Tervis”, „milleks sundisid varem Vene valitsuse määrused.”¹

Töölised olid vanaduse, töövõimetuse ja tööpuuduse vastu riiklikult kindlustamata, kuigi käsitletaval perioodil töötas kodanlikus Eestis „Töö- ja Hoolekandeministerium”. Kommunistliku fraktsiooni poolt riigikogus esitatud seaduseelnõud töötajate riikliku kindlustamise kohta vanaduse, tööpuuduse ja töövõimetuse vastu lükati kodanluse poolt tagasi ettekäändel, et noorel, „majandust ülesehitaval” riigil ei jätkuvat veel raha laialdaseks sotsiaalseadusandluseks. Samal ajal loobiti aga töörahva ekspluateerimisest saadavaid summasid heldekaeliselt igasuguste abirahade, autasude jne. näol Nõukogude-vastasesest interventsiionist osavõtnud valgekaartlastele. Nii näiteks võttis riigikogu 1923. aasta algul vastu seaduse, mille alusel määrati I ja II liigi „vabadusristi” kavaleridele autasudeks 55 000 000 marka. Sellest määrati kindral J. Laidonerile 3 000 000, kindral J. Sootsile 1 000 000 marka jne.

Võrreldes tööstusproletariaadiga pidi maaproletariaat kannatama veel rängemat ja julmemat ekspluateerimist.

¹ „Töö ja Tervis” nr. 2, 1927, lk. 30.

Põllutööliste palgad olid tööstustööliste palkadest tunduvalt madalamad ja nende tööpäeva pikkuseks oli põllutööde hooajal tavaliselt 15—16 tundi.

Eriti raske oli Peipsi ja Pihkva järve äärsete kalurite olukord, kes Eesti eraldamisega Venemaast kaotasid sealse kalaturu. Põlluharimiseks puudus neil vajalik maa või siis oli seda liiga vähe. Kalurid olid sunnitud oma kaladega päevi ringi rändama, leidmata võimalusi nende turustamiseks. „Et Vene pool kaluritelt kõik tindikalad ära ostetakse, siis elavad kalamehed Nõukogude maal lahedamalt kui meie pool ja seda kasutatakse poliitilise kihutustöö tegemise suhtes ilusasti ära, sest kalurid puutuvad piiril sagedasti kokku ja siis juhitakse alati tähelepanu sellele, et elamistingimused kodanlikus riigis on halvemad kui Nõukogude maal,”¹ hädaldas suurkodanluse häälkandja „Päevaleht” 1924. aastal, olles sunnitud sõna võtma kalurite väljakannatamatuks muutuva majandusliku olukorra puhul.

Raske oli ka töötava intelligentsi olukord, kes samuti kannatas elukalliduse, maksude, madalate palkade ja üldse tööpuuduse all.

1923. aastal alanud terav majanduskriis, mis järgneval aastal saavutas kulminatsioonipunkti, tõi endaga kaasa Eesti töörahva niigi raske majandusliku olukorra järsu halvenemise. Kohutava kiirusega kasvas tööpuudus. 1924. aasta sügisel oli ametlikult registreeritud 20 085 töötut. Tegelikult oli töötute arv äga tunduvalt suurem. Ainuüksi Narvas oli „Päevalehe” andmeil 1924. aasta aprilli algul 5000 pikemat aega töötä olnud töolist, kes vajasis hädasti abi. Kriisi ajal tõusid pidevalt esmajärguliste tarbeesemete hinnad ning üldine elukallidus. Ainuüksi toiduainete hinnad tõusid 1924. aastal mõne kuu jooksul 40—50%. Isegi kodanluse huvisid kaitsev „Päevaleht” oli sunnitud tunnistama, et „meie rahva nii kui nii piiratud elatusmiinimum on ligi poole võrra alla langenud,”² ja märgib edasi, „järjekindlalt tõusva elukalliduse tõttu on palgateenija surutud sellisesse olukorda, et oma vähest sissetulekut kuidagi niimoodi reguleerida ei oska, et kõige hädalisemadki nõuded elutarvete alal rahuldatud oleks.”³ Elukalliduse tunduva tõusu

¹ „Päevaleht” nr. 148, 3. juunil 1924.

² „Päevaleht” nr. 239, 5. sept. 1924.

³ „Päevaleht” nr. 184, 9. juulil 1924.

olukorras jäid palgad kas endisele tasemele või mõnes tööstusettevõttes neid koguni kärbiti. Massiliselt laostus väikekodanlus ja töötav talurahvas. Kriisi aastail vähenes alla 5 töölisega väikeettevõtete arv umbes 40%, sellest metalli- ja nahatööstusettevõtete arv vastavalt 3 ja 2 korda.

Kohutav tööpuudus ja töörahva väljakannatamatuks muutunud majanduslik olukord põhjustasid 1924. ja järgnevail aastail Eestis laiaulatusliku väljarändamise. Kui 1924. aastal välja rändas 1693 inimest, siis 1925. aastal oli väljarändajaid juba 3558.

Eesti töörahva raskele majanduslikule olukorrale lisandus ka täielik poliitiline õigusetus. Kuigi kodanlus oli Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ja eesti tööliklassi revolutsioonilise liikumise mõjul sunnitud 1920. aasta „demokraatlikus” põhiseaduses deklareerima isikupuutumust, kõigi kodanike üheõiguslikkust seaduse ees ning ühingute, koosolekute, sõna-, trüki- ja teisi demokraatlikke vabadusi, ei viidud neid töörahva suhtes ellu. Hoolimata põhiseadusega lubatud poliitilistest õigustest, pidasid kaitsepolitsei, sõjaväe vastuluure, kaitseleit, kohus ja armee alalist jahti töölisorganisatsioonidele, töölisajakirjandusele ja töölisliikumise tegelastele. Harilikeks nähtusteks „demokraatlikus” Eestis oli töölisajakirjanduse ja töölisorganisatsioonide sulgemine ja rüüstamine, töölisliikumise juhtide arreteerimine ja mõrvamine nii töörahva kalal lavastatud sõjakohtute otsuste põhjal kui ka salaja nurga tagant. Aastail 1920—1924 lavastati Eesti töörahvaga arvete õiendamiseks üle 70 poliitilise protsessi ning ainuüksi kahe aasta jooksul, 1921. aasta detsembrist kuni 1923. aasta detsembrini, sulges kodanlus 16 töölisajalehte. Kodanlik kohus ei kaitsnud töölisi kapitalistide vägivalla, töölt vallandamise, palga maksmata jätmise jne. vastu. Sel ajal ilmunud töölisajakirjandus on sõna otseses mõttes kirju vabrikantide poolt tööliste vallandamiste (ilma 2-nädalalise etteteatamiseta), palga maksmata jätmise, tööliste sõimamise ja isegi löömise teadetest. Kui aga tööline otsis peremeeste vägivallaaktide vastu kaitset töökaitsekomissaridelt, kes „seaduse” ja ameti järgi pidid kaitsma tööliste huve, siis jäi enamikul juhtudel kaotajaks pooleks ikkagi tööline.

Samal ajal kui kodanlikus Eestis töörahva olukord alataha halvenes ja tema ekspluateerimine süvenes, tõusis Nõukogude Liidus pidevalt töötajate materiaalne heaolu.

Seda kinnitab kõigepealt töötajate reaalpalga lakkamatu tõus Nõukogude Liidus. Kui 1929. aastal ületas töötajate reaalpalk 67% võrra 1913. aasta palga, siis kodanlikus Eestis moodustas tööliste reaalpalk samal aastal ametliku statistika andmeil vaid 73,8% ennesõjaaegsest.

Samal ajal kui töölisorganisatsioonid ja tööliikumine tegelasi kodanlikus Eestis kõigiti taga kiusati, kasutas Nõukogude Liidu tööliklass kõiki poliitilisi õigusi ja vabadusi.

Sotsialismi edukas ülesehitamine Nõukogude Liidus, kõigi poliitiliste õiguste ja vabaduste kindlustamine tööliklassile ja tema materiaalse heaolu pidev tõus oli üheks teguriks, mis innustas Eesti töörahvast üha aktiivsemale revolutsioonilisele võitlusele.

2. Eesti tööliklassi revolutsiooniline võitlus EKP juhtimisel aastail 1920—1921

Kodanluse võimutsemise tingimustes sai Eestimaa Kommunistlik Partei tegutseda ainult sügaval põranda all. Seejuures oli tema tegevuse edu tähtsamaks tingimuseks illegaalse ja legaalse töö oskuslik ühendamise. Selle ülesande teostamisel lähtus partei kapitalistlike maade kommunistlikele parteidele V. I. Lenini poolt teoses „Pahempoolsuse“ lastehaigus kommunismis“ antud juhendeist ja vastavatest Kominterni otsustest.

Illegaalse ja legaalse töö ühendamise tulemusena laiendas EKP lühikese ajaga oma juhtivat mõju mitmesugustele töörahva legaalsetele organisatsioonidele, eelkõige ametiühingutele. Nende kaudu organiseeris EKP 1920. aasta põhiseaduses deklareeritud ühingute asutamise õiguse alusel rohkearvuliselt uusi legaalseid organisatsioone (nagu üle-eestilised tööliisipordiseltsid „Herkules“ ja „Spartakus“, Ülemaaline Noorproletaarlaste Ühing jt.).

Suurepäraseks illegaalse ja legaalse töö oskusliku ühendamise näiteks EKP poolt on see, et partei viis legaalsete ametiühingute kaudu oma esindajad kodanlikku parlamenti ja omavalitsustesse, kus need nimetasid end avalikult kommunistlike tööliste rühmadeks.

Kodanliku diktatuuri tingimustes toimunud suurskaiete laostumise ja uute pisiettevõtete asutamise tõttu langes 1913. aastaga võrreldes tunduvalt tööliklassi kont-

sentratsiooni aste¹, mis raskendas sügaval põranda all töötava EKP tegevust töölisklassi klassiteadvuse tõstmisel ja tema organiseerimisel revolutsiooniliseks võitluseks. Revolutsioonilist võitlust raskendas ka väikekodanlike „töölisparteide” töölisliikumist lõhestav tegevus.

Kõigist neist raskustest hoolimata laienes EKP juhtimisel töötava rahva revolutsiooniline liikumine aastast aastasse.

1920. aasta kuust kuusse laienevale streigiliikumisele pani alguse kangelaslik Tallinna proletariaat (Raudteetehaste ja Põhja Paberi- ja Puupapivabriku töölised) oma veebruaristreikidega, kusjuures uue depoo 205 töölise hästi organiseeritud üldstreik lõppes tööliste võiduga.

EKP poolt 1920. aastal organiseeritud Tallinna töötajate võimas maidemonstratsioon, millest võttis osa umbes 10 000 inimest, äratas streigiliikumisele töölisklassi kogu maal.

1920. aastal toimus 27 streiki, millest võttis osa 14 852 töölist. Streikijate avangardis sammusid metallitöölised. Metallitööstuses oli säilinud hoolimata Saksa okupatsiooni ja kodusõja ning välismaise interventsiooni ajal saadud rasketest haavadest siiski palju vana karastatud revolutsioonilist kaadrit. Metallitehastes töötas palju silmapaistvaid kommuniste, kes revolutsioonilise agitatsiooniga tõstsid kaastöötajate klassiteadlikkust ja revolutsioonilisust. Nii töötas „Dvigateli” tehases, mis 1920. aastal streikis 5 korda, silmapaistev kommunist ja revolutsionäär, I riigikogu kommunistliku fraktsiooni liige Juhan Soans.

Arvukate 1920. aastal toimunud majanduslike streikidega püüti sundida kodanlikku valitsust kehtestama EKP juhtimisel Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu jt. töölisorganisatsioonide poolt väljatöötatud töötasu alammäära.

Eesti töörahva võitlust oma majandusliku olukorra parandamise eest hakkas EKP siduma töölisklassi poliitilise võitlusega, mille lõppeesmärgiks oli kodanliku diktatuuri kukutamine ja nõukogude võimu taaskehtestamine. EKP tegevust läbis punase joonena töörahva revolutsioonilise võitluse juhtimise põhimõte, mille järgi tööliste majanduslikku võitlust tuleb siduda kodanliku valitsemis-

¹ Kui 1913. a. oli Eestis 19 ettevõtet 500 ja rohkema töölisega, kus töötas 75% tööstustöölise üldarvust, ja 10 ettevõtet 1000 ja rohkema töölisega, kus töötas 62% tööstustöölisest, siis 1922. aasta lõpul olid vastavad arvud 14 ja 28% ning 4 ja 20,6%.

süsteemi poliitilise paljastamisega ja võitlusega töörahva võimu eest.

1920. aastal toimunud majanduslikest streikidest oli silmapaistvam 3. augustil Tallinnas alanud trükitööliste, raudteelaste ja suuremate vabrikute (Vene-Balti ja Peetri laevatehased, Franz Krulli, „Ilmarine”, „Dvigateli”, Johansonsoni paberivabriku, Põhja Paberi- ja Puupapivabriku, Balti puuvillavabriku jt.) streik, millest võttis osa 5676 töolist. Streigiga püüti sundida kodanlikku valitsust kehtestama töölisorganisatsioonide poolt väljatöötatud töötasu alamäär, milleks oli 153 marka päevas ehk 3843 marka kuus. Kodanliku valitsuse poolt lüüakse aga streik vägivallaga 16. augustil 1920.

Streigi kaotus ja asjaolu, et ta ei muutunud üldstreigiks, oli tingitud eeskätt proletariaadi mitteküllaldasest organiseerimisest streigikomitee ja ametiühingute poolt. Töölisorganisatsioonid ei organiseerinud teistes tööstuskeskustes streike ja väljaastumisi Tallinna tööliste toetuseks. Samuti soodustas streigi lüüasaamist sotside reeturlik, tööliklassi ühtsust lõhestav tegevus.

Poliitilistest streikidest oli silmapaistvam EKP Tallinna Linnakomitee poolt 30. juunil 1920 organiseeritud protestistreik töörahva kallal lavastatud „35 kommunisti” profsessi vastu. Streigist, mis kestis 30. juunist 2. juulini, võttis osa 6771 metalli-, tekstiili-, trüki- jt. tööstusharude töolist. Streikijad nõudsid kohtualuste õigeksmõistmist, amnestiat poliitilistele vangidele ning sõjaseisukorra kaotamist. Protestistreigi tõttu ei julgenud kodanlus täide saata G. Kreuksi ja V. Bogdanovi kohta sõjaringkonna kohtus langetatud surmaotsust, vaid muutis selle 10-aastaseks sunnitööks.

Olukorras, kus töörahvas kogu maal oli aktiivselt lülitunud revolutsioonilisse võitlusse, tuli 1920. aasta novembri algul Tallinnas illegaalselt kokku EKP I kongress, mis võttis Eesti kommunistide tegevuse aluseks Kommunistliku Internatsionaali juhendid.

Keskseks küsimuseks kongressil oli programmiliste põhilause ja partei põhikirja vastuvõtmine.

Programmis näidati õigesti, et kohe pärast nõukogude võimu taaskehtestamist tuleb igasugune palgatöö orjus kaotada, eraomandus maale, maapõuevaradele, metsadele ja vetele likvideerida ning suurtööstusettevõtted, pangad ja raudteed natsionaliseerida. Programmis rõhutati ka kõigi

kodanliku valitsuse poolt tehtud orjastavate välislaenude tühistamise vajadust.

Tööraha ühiskondliku kindlustamise alal oli programmis ette nähtud kehtestada kõikjal 8-tunniline tööpäev, ära keelata alaealiste öötöö, sisse seada palgalised puhkused, õnnetuste ja töövõimetuse puhul kindlustamine jne.

Programmis ei öeldud aga midagi maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamisest mõisate ja kulkatalude jagamise arvel. See kommunistide viga agraarküsimuses takistas sotsialistliku revolutsiooni võiduks vajaliku töölisklassi ja töötava talurahva tiheda liidu loomist.

Kongress kiitis üksmeelselt heaks V. Kingissepa, J. Anveldi jt. juhtimisel teostatud partei organisatsioonilise ümberkujundamise. Eesti kommunistide organisatsioon, mis kodusõja lõpuni kuulus Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei koosseisu, reorganiseeriti vastavalt muutunud võitlustingimustele iseseisvaks Eestimaa Kommunistlikuks Parteiks, mis ühe sektsioonina pidi kuuluma III Kommunistlikku Internatsionaali. Seda reorganiseerimist põhjendati kongressi poolt vastuvõetud manifestis järgmiselt: „Konstateerida, et Eestimaa Kommunistliku Partei lahusolek Venemaa Kommunistlikust Parteist on tingitud sellest, et Eesti proletariaat on rõhutatud klass ja tema partei, EKP, on väljaspool seadust ajal, mil Venemaa proletariaat osutub valitsevaks klassiks ja VKP realiseerib kommunismi ülesehitamist, sellal kui meie ainult peame veel võitlust „oma” kodanluse valitsuse ja korra kukutamiseks. Võidurikas proletaarne revolutsioon taas ühendab Eestimaa Kommunistliku Partei ka organisatsiooniliselt Venemaa Kommunistliku Parteiga”.

EKP I kongressi ajalooline tähtsus seisab selles, et ta seadis partei peaülesandeks Eestis kodanluse võimu kukutamise ja nõukogude võimu taaskehtestamise. Selle põhimõtte elluviimine sai partei ja kogu eesti tööraha tähtsaimaks ülesandeks.

Kongressil valiti 9-liikmeline EKP Keskkomitee eesotsas eesti töölisklassi revolutsioonilise võitluse silmapaistvamate juhtide Jaan Anveldi, Hans Pöögelmani ja Viktor Kingissepaga.

Kongress kiitis üksmeelselt heaks EKP Keskkomitee poolt 1920. aasta oktoobri algul vastuvõetud otsuse eelseisvatest riigikogu valimistest osavõtu kohta. EKP I kongress avaldas Eesti töörahvale üleskutse, kus kutsuti tööta-

jaid üles hääletama 27.—29. novembril toimuvatel riigikogu valimistel Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja poolt. Tallinna ametiühingutesse ja nende Kesknõukogusse kuulus palju kommuniste, kes suunasid vastavalt Kominterni põhimõtetele nende tööd.

Eesti tööliklass järgneski sellele üleskutsele. Hoolimata valgest terrorist sai Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja 5,3% antud häälte üldarvust. Kommunistid said riigikogu 100 kohast 5. Kodanluse agentidele — sotsidele — antud häälte arv vähenes 90% võrra võrreldes asutava kogu valimistel 1919. aastal saadud häältega. Sotside selline ränk kaotus oli tingitud asjaolust, et nende äraandlike tegude ning alatu demagoogia paljastamine EKP poolt üleskutsetes ja legaalses ning illegaalses ajakirjanduses avas töörahva silmad.

Riigikogu kommunistlik fraktsioon lähtus oma töös Kominterni II kongressil vastuvõetud otsustest ja juhistest kommunistide töö kohta kodanlikes parlamentides. Kogu fraktsiooni tegevust riigikogus juhtis ja suunas EKP Keskkomitee. V. Kingissepp ise valmistas kommunistlikele saadikuile kõnede, ettepanekute ja arupärimiste tekstid või andis nende valmistamiseks vajalikud juhendid.

Kommunistliku fraktsiooni tegevuse eesmärgiks kodanlikus riigikogus oli rahvahulkade majandusliku olukorra parandamise ja demokraatlike vabaduste kättevõitmise eest peetava võitluse kaudu töörahva poliitilise teadlikkuse tõstmine, tema tihedam koondamine EKP lipu alla ning ettevalmistamine eelseisvaks otsustavaks lahinguks kodanluse võimu kukutamise ja nõukogude võimu taaskehtestamise eest. Kommunistlikud saadikud kasutasid riigikogu tribüüni ja saadikuõigusi EKP ja Kominterni põhimõtete propageerimiseks töötava rahva hulgas, tema revolutsioonilise aktiivsuse tõstmiseks. Auga täitis kommunistlik fraktsioon ka seda Kominterni poolt kommunistlikele parlamendisaadikuile esitatud nõudmist, et nad sammuksid töörahva revolutsioonilise liikumise esiridades.

4. jaanuaril 1921 kokkutulnud riigikogus alustas kommunistlik fraktsioon kohe võitlust töörahva vastu suunatud sõjaseisukorra kaotamiseks. Kuigi riigikogu kodanlik enamus võitles ägedalt sõjaseisukorra kaotamise vastu, oli kodanlus revolutsioonilise liikumise surve all 1922. aasta veebruaris sunnitud osaliselt kaotama sõjaseisukorra. Sõjaseisukord jäi kehtima Tallinnas, Nõukogude Venemaa

piiräärsetel aladel ja kõikides raudtee sõlmpunktides.

Kommunistlik fraktsioon paljastas riigikogus armutult kodanliku valitsuse töörahvavastast tegevust, eesti kodanluse majanduslikku ja poliitilist sõltuvust imperialistlikest suurriikidest ning Eestis valitseva „demokraatia” tõelist olemust.

Ka Tallinna linnavolikogu valimistest, mis toimusid 26. ja 27. veebruaril 1921, võttis EKP osa Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu kaudu.

EKP Keskkomitee näpunäiteil koostas riigikogu kommunistlik fraktsioon Tallinna linnavolikogu valimisteks kommunistlike tööliste kandidaatide nimekirja Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirjana. Selles nimekirjas oli 66 töölistkandidaati. Otse valimiste eel, 22. veebruaril 1921 avaldas riigikogu kommunistlik fraktsioon üleskutse Tallinna töölistele, kus öeldi: „Rakkus käed! Meie ootame teilt linnavalimistel veel suuremat, veel kindlamat üksmeelt kui te seda riigikogu valimistel üles näitasite meie nimekirjale hääletades.”

Tallinna töölistklass järgneski üksmeelselt EKP üleskutsele — kommunistlike tööliste nimekirja poolt anti kõige rohkem häält. Valimistel esikoha saavutanud kommunistid said antud 48 067 häälest 12 684, s. o. 26,4%, teisele kohale tulnud tööerakond 8505 häält (17,7%) ja sotsid kõigest 2101 häält (4,3%).

Valimiste tulemused näitasid selgesti, et kodanluse agendid töölistliikumises — sotsid — olid juba 1921. aasta algul tähtsamates tööstuskeskustes kaotanud proletariaadi poolehoidu ja toetuse.

Kommunistlike tööliste nimekirja suur võit Tallinna linnavolikogu ja ka teistel 1921. aastal toimunud omavalitsuste valimistel oli suurel määral tingitud sellest, et EKP suutis ühendada illegaalset ja legaalselt tööd, et kommunistlikku fraktsiooni kasutati ära agitatsiooni- ja organiseerimistöö läbiviimiseks rahvahulkades, et kommunistide võitlus riigikogus tööliste ja töötavate talupoegade eluliste nõudmiste teostamise eest aitas liita töörahvast tihedate võitlusridadena oma juhi — kommunistliku partei ümber.

Selleks, et pidurdada kommunistide mõju ja autoriteedi kasvu töötava rahva seas, hakati kodanluse poolt otseselt rikkuma saadikute-kommunistide saadikuõigusi. Nii saatis siseminister K. Einbund 1921. aasta mais politseijaoskondade ülematele salajase ringkirja, milles neile tehti

ülesandeks keelata igasuguste ettekäänete all kommunistlikel saadikuil rahvakoosolekute korraldamine ja seal poliitiliste kõnedega esinemine. Samal ajal hakati mitmesuguste ettekäänete all arreteerima kommunistlikke saadikuid.

Kõik vägivallaaktid, mis kodanlus töörahva ja tema esinduste — riigikogu ja omavalitsuste kommunistlike fraktsioonide — ning töölisorganisatsioonide kallal toime pani, said kommunistidelt vajaliku vastulöögi riigikogus esitatud arupärimiste näol. Need arupärimised kujunesid eredaiks kodanlusevastaseiks süüdistusaktideks, mis tõstsid töörahva revolutsioonilise võitluse indu ja aktiivsust.

1921. aastal tõusis eelmise aastaga võrreldes tunduvalt töörahva klassiteadlikkus ja revolutsiooniline aktiivsus. See väljendus nii poliitiliste streikide ja miitingute kui ka revolutsiooniliste tööliiskoosolekute arvulises tõusus. Eesti töörahvast innustas 1920-ndatel aastatel üha aktiivsemale kodanlusevastasele võitlusele Nõukogude Venemaa, kus 1920. aasta novembris purustati Wrangeli valgekaartlikud jõugud ja algas nõukogude võimu täielik kindlustumine. Revolutsioonilise liikumise tõusu majanduslikuks aluseks 1921. aastal oli asjaolu, et Lääne-Euroopa kapitalistlikes suurriikides valitsev terav majanduskriis haaras osaliselt oma võimusesse ka nendest sõltuva kodanliku Eesti majanduse.

Erinevalt eelmisest aastast algas 1921. aasta streigiliikumine reas tööstusharudes poliitiliste streikidega. Nii algas raudteetöölise streigiliikumine Nõmme veojaoskonna tööliste poliitilise streigiga 4. veebruaril. Töölised nõudsid raudteevalitsuselt neid poliitilise meelsuse pärast tagakiusava ning julmalt kohtleva veojaoskonna ülema vallandamist. Kuna streigist võtsid üksmeelselt osa kõik 107 veojaoskonna töölised, siis oli raudteedevalitsus 7. veebruaril sunnitud rahuldama streikijate nõudmise.

Revolutsioonilise liikumise halvamise eesmärgil sulges siseminister 12. veebruaril 1921 Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja „Rõhutute Hääl”. Protestiks selle vastu streikisid Tallinnas Lutheri, Balti puuvillavabrik, Fr. Krulli jt. vabrikute töölised. Ka teistes linnades (Tartus, Pärnus, Narvas) ja töölisasulates toimusid „Rõhutute Hääle” sulgemise puhul miitingud ja koosolekud, kus nõuti kodanlikult valitsuselt 1920. aasta põhisea-

duse täitmist, mis nägi ette sõna-, trüki-, koosolekute jt. vabaduste kindlustamist kõigile kodanikele.

18. märtsil 1921. aastal toimus järjekordne Tallinna proletariaadi võimas protestistreik Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu ebaseadusliku väljatõstmise puhul tema poolt üüritud ruumidest. Streikijad, kelle esirinnas sammusid metallitöölised, nõudsid kodanlikult valitsuselt vägivalla lõpetamist töölisklassi ja ta organisatsioonide kallal ning amnestiat poliitilistele vangidele.

1. mai puhul 1921. aastal EKP poolt organiseeritud demonstratsioonidest kujunes võimsamaks Tallinna töötajate demonstratsioon, mis toimus riigikogu kommunistliku fraktsiooni juhtimisel ning millest hoolimata kodanluse takistustest võttis osa üle 10 000 inimese.

Aasta teisel poolel lülitusid streigiliikumisse ka poliitilised vangid, kes näljastreikidega protestisid piinamise, vangla administratsiooni omavoli jms. vastu. Poliitiliste vangide streike toetasid aktiivselt Tallinna töölised solidaarsustreikide ja miitingutega, kus nõuti amnestiat poliitilistele vangidele ning töölisklassi tagakiusamise ja arreteeritud tööliste piinamise lõpetamist kaitsepolitseis ja türmides.

1921. aasta augustis saabus Petrogradist Eestisse pöran-daalusele parteitööle EKP Keskkomitee liige, endine Eesti-maa Rahvakomissaride Nõukogu esimees Jaan Anvelt. Tema õlgadel lasus esialgu peamiselt ametiühingute ja teiste legaalsete töölisorganisatsioonide töö juhtimine ja suunamine. Raugemata jõuga asus J. Anvelt koos V. Kingissepaga paljastama kodanlikku kurnamiskorda, kodanliku Eesti valitsuse rahvavastast sise- ja välispoliitikat ja väikekodanlike „töölisparteide” võltsrevolutsioonilisust ning oportunisti.

Koos V. Kingissepaga valmistas J. Anvelt ette EKP II kongressi, mis toimus 5. ja 6. oktoobril 1921. aastal Saue vallas Jõgisoo külas. Kongressi avas V. Kingissepp, juhatajaks valiti J. Anvelt. Parteisse kuulus sel ajal 1100 liiget, kusjuures liikmete arv oli EKP I kongressist peale, s. o. 11 kuu jooksul, kasvanud umbes 2 korda.

Lähtudes 1921. aasta suvel toimunud Kominterni III kongressi otsuseist pidas EKP II kongress kommunistide tähtsamaks ülesandeks töölisklassi rõhuva enamuse enda poole võitmist ja tema kaasatõmbamist aktiivsesse võitlusse kapitalismi vastu. Otsustati, et partei organisatioo-

nid ja nende mõju all olevad legaalsed töölisorganisatsioonid peavad aktiivselt võitlema töötatööliste riikliku abiandmise, tööliste palkade tõstmise, korteriolude parandamise, korteriüüri vähendamise, 8-tunnilise tööpäeva säilitamise ning kõigis tööstusharudes kehtestamise jne. eest. Parteiorganisatsioonid kohustati raugemata jõuga võitlema sõjaseisukorra kaotamise, kodanluse poolt jalge alla talatud kodanikuvabaduste jaluleseadmise ja poliitiliste vangide vabastamise eest.

Töötava noorsoo organiseerimise alal otsustati ära kasutada kõik legaalsed võimalused ja asutada ka illegaalne Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing.

EKP II kongressi ajalooline tähtsus seisab aga eelkõige selles, et siin võeti vastu otsus Tööraha Ühise Väerinde loomiseks. „Tööraha ühisrind all,” öeldi Kominterni Täitevkomitee poolt ühisrindade loomiseks välja töötatud teesides, „tuleb mõista kõigi tööliste ühtsust, kes tahavad võidelda kapitalismi vastu, tähendab, kaasa arvatud ka need töölised, kes veel lähevad anarhistide, sündikalistide jm. järele.”¹ Peamiseks ja ultimatiivseks tingimuseks kommunistlikele parteidele kõigis maades oli tööraha ühisrindade moodustamisel ja II Internatsionaali parteidega kokkuleppesse astumisel absoluutse iseseisvuse ja täieliku sõltumatuse säilitamine oma vaadete propageerimisel ja vastaste kritiseerimisel.

Kohe pärast II kongressi rakendasid EKP Keskkomitee ja partei kohalikud organisatsioonid kogu oma jõu vastu võetud otsuste ellurakendamiseks.

Nii asutati juba 1921. aasta oktoobris illegaalne Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing, kes järjekindlalt toetas EKP poliitilist võitlust. EKNÜ liikmed võtsid aktiivselt osa partei illegaalse kirjanduse (ajaleht „Kommunist”, lendlehed jne.) levitamisest ning kommunistlike kollektiivide organiseerimisest legaalsetes töölisorganisatsioonides, eeskätt „kollastes” ametiühingutes. 1921. aasta detsembris hakkas ilmuma kommunistliku noorsooühingu illegaalne häälekandja „Noorproletaarlane”, mis tegi ära suure töö töölisnoorsoo klassiteadvuse ja revolutsioonilise aktiivsuse tõstmisel ning tema internatsionalismi vaimu kasvatamisel. Kommunistlik noorsooühing, kes oli lühikese ajaga rajanud Pärnu, Võru, Väike-Maarja ja teis-

¹ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, Москва 1954 г., стр. 587.

tes keskkoolides, Tallinna Õpetajate Seminaris, Tallinna Kolledžis ning Eesti Koolinoorte Keskliidu raames töötavates organisatsioonides rea tugevaid kommunistlikke kollektiive, saavutas silmapaistvaid tulemusi ka koolinoorsoo revolutsioonilise aktiivsuse tõstmisel ja tema vabastamisel kodanluse ning kodanliku ideoloogia mõju alt.

EKNÜ viis edukalt ellu EKP II kongressi otsust töölisnoorsoo organiseerimisest legaalseste võimaluste kaudu. Kommunistlik noorsooühing organiseeris EKP juhtimisel ametiühingute juurde noorte komisjone, kuhu 1924. aasta alguseks oli koondatud 4200 noort. 1922. aasta jaanuaris hakkasid ametiühingute noortekomisjonid välja andma legaalselt ajakirja „Noor Tööline”. Ajakiri kasvas töölisnoorsugu lepitamatus klassivõitluse vaimus ja võitles aktiivselt noorte raske majandusliku olukorra parandamise eest.

Kodanlik valitsus ei julgenud töörahva hoogsa revolutsioonilise võitluse olukorras viia ellu sise- ja välismaiste kapitalistide nõuet 8-tunnilise tööpäeva ametliku kaotamise ning 10-tunnilise tööpäeva kehtestamise kohta. Samuti ei julgenud ettevõtjad ellu rakendada Töö- ja Hoolekandeministeeriumi poolt kinnitatud „Trahvide tabelit sisemise korra rikkumise kohta Eestimaa vabrikutes”. See tabel pidi kehtestama uuesti Oktoobrirevolutsiooni poolt minemapühitud tsaariaegse trahvide režiimi ning andma vabrikantidele politsei- ja osalt isegi kohtunikuõigused tööliste üle.

3. Töörahva Ühise Väerinde loomine. Töölisliikumise edasine tõus aastail 1922—1923

1922. aasta algul asus EKP viima ellu Kominterni poolt väljatöötatud taktikat kõigi töötajate ühise väerinde loomiseks võitluses kodanluse vastu. Selle taktika eesmärgiks oli koondada kogu linna ja maa töörahvas EKP ümber ühiseks võitluseks töörahva igapäevaste nõudmiste eest, tema klassiteadvuse tõstmiseks ja revolutsiooniliseks võitluseks kodanluse diktatuuri kukutamiseks.

Vastutavate parteitöötajate nõupidamisel, mis toimus 4. ja 5. jaanuaril 1922. aastal, töötati J. Anveldi ja V. Kingissepa juhtimisel lõplikult välja 12 demokraatlikku Töörahva Ühise Väerinde nõudmist, milles nõuti palga alam-

määra kindlaksmääramist sellises ulatuses, mis kindlustaks töörahvale inimväärse ülalpidamise, tööliste riiklikku kindlustamist töötaoleku, vanaduse, töövõimetuse, vigastuste ja haiguste puhul, 8-tunnilise tööpäeva kehtestamist kõigis tööstusharudes, tasuta alg-, kesk- ja kõrgema hariduse võimaldamist töörahva lastele, suhete parandamist Nõukogude Venemaaga, sõjaseisukorra kaotamist ning töörahvale sõna-, trüki- jt. vabaduste kindlustamist, amnestiat poliitilistele vangidele, töötavale talurahvale tasuta maad harimiseks ja ehitusmaterjali hoonete ehitamiseks ning parandamiseks, endistele mõisatöölistele tasuta eluasemete andmist jne.

V. I. Lenin rõhutas oma 1. juulil 1921. aastal Kominterni III kongressil peetud kõnes, et kodanluse üle võidu saavutamiseks tuleb kommunistlikel parteidel võita enda poole mitte ainult tööliklassi, vaid ka ekspluateeritava maaelanikkonna enamus.¹ Ta näitas, et Töörahva Ühise Väerinde loomine tähendab sisuliselt tiheda liidu loomist tööliklassi ja töötava talurahva vahel.

Töörahva Ühise Väerinde platvormi väljatöötamisel lähtus EKP V. I. Lenini juhendeist. Seda kinnitab asjaolu, et rida ühise väerinde nõudmisi kajastas just töötava talurahva elulisi huve.

EKP poolt maatöörahma keskel tehtava aktiivse poliitilise töö käigus selgus, et üks Töörahva Ühise Väerinde nõudmine, mis oli sõnastatud 12 nõudmise hulgas, ei olnud maatöörahma enamikule siiski vastuvõetav. See oli mõisate tükeldamise seismapaneku nõudmine. Samal ajal kui töötav talurahvas kõik teised Töörahva Ühise Väerinde nõudmised üksmeelselt heaks kiitis, ei nõustunud suur osa maatöörahma organisatsioonide mõisate tükeldamise seismapaneku nõudmisega. Seda arvesse võttes asendas EKP mõisate jagamise seismapaneku loosungi peatselt nõudmisega moodustada maatöölise, kehvade asunikud ja muu maatöörahma esindajatest maakomiteed, kes määraksid riigi maatagavara kasutamise viisi ja maasaajad, et jagatav maa ei satuks kulakute ja valgekaartlaste kätte. See muudatus aitas kaasa töötava talurahva kiiremale koondumisele Töörahva Ühise Väerinde ridadesse.

1922. aasta jaanuaris avaldati EKP Keskkomitee illegaalses häälekandjas „Kommunist” ja legaalses töölisajalehes „Tallinna Tööline” nelja töölisorganisatsiooni ja

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., Tallinn 1955, lk. 451.

kahe tööliste üldkoosoleku allkirjadega üleskutse koos 12 nõudmisega k o g u Eesti töörahvale Tööraha Ühise Väerinde loomiseks.

Kuna avaldatud nõudmised olid eesti töörahva elulisteks nõudmisteks, siis ühinesid lühikese aja jooksul Tööraha Ühise Väerinde platvormiga töölisorganisatsioonid üle kogu maa. 20.—22. märtsil Tallinnas toimunud II üleriiklik maatööliste ühingute kongress ühines üksmeelselt Tööraha Ühise Väerinde platvormiga. 25. ja 26. märtsil Tallinnas toimunud üleriiklik tehase- ja vabrikutööliste vanemate kongress otsustas samuti üksmeelselt ühineda Tööraha Ühise Väerindega. „Selle otsuse tähtsus seisab selles,” kirjutab „Tallinna Tööline”, „et nüüd terve tööliklass 12 nõudmise lipu alla on asunud. Maaproletariaat ütles seda oma ühisuste kongressi ja linnaproletariaat — oma vanemate kongressi suu läbi. Nii on lühikese ajaga loodud terve tööliklassi ühine väerind kurnajate vastu.”¹

Sotsid ja tööerakondlased, kes kuulutasid end samuti töörahva huvide kaitsjaks, tegid Tööraha Ühise Väerinde organiseerimise abistamise asemel kõik selle lõhkumiseks. Selleks alustati alatut laimukampaaniat töörahva 12 nõudmise võltsimiseks ja moonutamiseks nende häälkandjais „Tulevik” ja „Vaba Maa”, mis demagoogiliselt küll tunnistasid Tööraha Ühise Väerinde organiseerimise ja viimase nõudmiste elluviimiseks isegi „pahempoolse valitsuse” moodustamise vajalikkust, samas aga tõrvasid igati tööliklassi ideelist juhti — Eestimaa Kommunistlikku Parteid. Sotside ja tööerakondlaste alatu demagoogia ja laim paljastati EKP poolt juurteni. Tööliklassi legaalsed organisatsioonid tegid EKP näpunäiteil tööerakonna ja sotside partei juhtkonnale korduvalt ettepanekuid kodanlusevastaseks ühiseks tegevuseks 12 nõudmise alusel, kusjuures rõhutati, et töölisorganisatsioonid on nõus mainitud nõudmiste ühise arutamisega ja täiendamisega neis osades, mis võiksid olla puudulikult formuleeritud või mis ei kaitseks küllaldaselt töörahva huvisid.

Kodanluse agentuuri poolt muidugi neid ettepanekuid vastu ei võetud, mis veenis töörahvast selles, et sotsid ja tööerakondlased on vaid sõnades töörahva huvide kaitsjad, tegudes on nad aga kodanluse ja välisimperialistide ustavateks teenriteks. Seetõttu ühinesid isegi nende töö-

¹ „Tallinna Tööline” nr. 17, 1. aprillil 1922.

rahva organisatsioonide lihtliikmed, kes olid sotside ja tööerakondlaste mõju all, EKP poolt koostatud Tööraha Ühise Väerinde platvormiga.

Üheaegselt töötavate kihtide koondamisega Tööraha Ühise Väerinde lipu alla suunas EKP töötajad revolutsioonilisse võitlusse 12 nõudmise elluviimise eest. Nende töötavale rahvale lähedaste nõudmiste teostamise eest võideldes ei unustanud EKP hetkekski Eesti proletariaadi peamist klassiülesannet — võitlust kodanluse võimu kukutamise ja nõukogude võimu taaskehtestamise eest.

Juba 23. märtsil 1922. aastal otsustasid Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu ja riigikogu kommunistlik fraktsioon nõuda rahvahääletust 1920. aasta põhiseaduse rea paragrahvide muutmiseks ja täiendamiseks. Need täiendused nägid ette balti parunitelt võõrandatud mõisate eest tasu mittemaksmise, töötasu alammäära kindlaksmääramise, külakehvistu ja osalt kesktalupoegkonna rendimaksust vabastamise jms. seaduslikku fikseerimist põhiseaduses.

Valitsev kodanlus ei lasknud kuidagi nõutud rahvahääletust teostada.

Töötava rahva otsustav koondumine Tööraha Ühise Väerinde lipu alla viis streigiliikumise kandumisele isegi kodanliku Eesti keskkoolidesse, mille ülesandeks oli kodanlikule valitsusele „ustavate ja truude riigitugede” kasvamine. 1922. aasta märtsis toimus Pärnu ühisreaalgümnaasiumis streik, millest võttis osa 150 õpilast. Streigi otseseks ajendiks oli õpilase Andrei Murro¹ ülekohtune koolist väljaheitmine. A. Murro töötas sel ajal illegaalse EKNÜ Pärnu Linnakomitee liikmena. Streik, mida juhtis EKNÜ Linnakomitee näpunäitel koolis töötanud komso-moli kollektiiv, oli otseselt suunatud „kristlasest” haridusministri Baueri poolt rajatud reaktsioonilise hariduspoliitika ja kodanluse poolt noorsoo natsionalismi, klerikalismi ning militarismi vaimus kasvatamiseks asutatud skautide organisatsiooni vastu.

1. mail 1922. aastal toimusid EKP juhtimisel kogu maal Tööraha Ühise Väerinde loosungite all võimsad maidemonstratsioonid. Tallinnas võttis demonstratsioonist osa 20 000 inimest. Demonstratsioonist osavõtjate arvu

¹ Silmapaistev revolutsionäär A. Murro oli 1941. aastal Eesti NSV Siseasjade rahvakomissariks ning langes sama aasta augustis koos Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimehe J. Lauristiniga võitluses saksa fašistlike röövallutajate vastu.

poolest järgnes Tallinnale Tartu. Kohilas, kus demonstratsioonist võttis osa 400—500 inimest (peamiselt Kohila paberivabriku ja Tohisoo nahavabriku töölised), esines miitingust osavõtjaile päevakohase kõnega revolutsionäär P. Keerdo. Paides toimunud hästi organiseeritud demonstratsioonil oli linnaelanike kõrval hulk osavõtjaid maalt — Väätsalt, Koigist jm. Maatööraha hästi organiseeritud demonstratsioon toimus ka Saaremaal Uuemõisa vallas.

3. mail 1922. aastal tabas eesti töötavat rahvast raske löök. Kodanlusel läks korda reetmise tõttu arreteerida ja pärast piinamist tappa tulihingeline Lenini ideede eest võitleja, EKP Keskkomitee sekretär V. Kingissepp. Protestiks V. Kingissepa mõrvarliku tapmise vastu streikisid sadamatöölised ja rida tehaseid. Riigikogu kommunistlik fraktsioon esitas valitsusele rea arupärimisi, nõudes mõrvarite karmi karistamist. Kodanlik valitsus jäi neile nõudmistele muidugi kurdiks.

Kodanlus lootis V. Kingissepa mõrvamise ja sellele järgnenud töölisorganisatsioonide ning illegaalse trükikoja rüüstamisega hävitada töölisliikumist ja selle juhti — Eestimaa Kommunistlikku Parteid —, kuid asjata.

Otsekohe pärast rüüstamist asusid kommunistid J. Anveldi juhtimisel mobiliseerima töörahvast vastulöögi andmiseks määratsevale reaktsioonile. Juba teisel päeval pärast V. Kingissepa mõrvamist ilmus J. Anveldi poolt organiseeritud uus legaalne töölisleht „Spartakus”, mida julma valge terrori tingimustes saadi välja anda vaid üks number. Legaalse ajalehe ilmumine otsekohe pärast V. Kingissepa mõrvamist omas määratu suurt tähtsust töötajate mobiliseerimisel võitluse määratseva reaktsiooniga. Töölislehe ilmumine tõstis töötajate revolutsioonilist meeleolu ja tõendas neile, et kodanlus ei ole mingisuguste vahenditega võimeline hävitama revolutsioonilise liikumise juhti — EKP-d. Tänu J. Anveldi energilisele tegevusele taastati peagi rüüstatud töölisorganisatsioonid ja trükikoda ning muretseti parteile uued konspiratiivkorterid.

1922. aasta teisel poolel toimus aasta esimese poolega võrreldes revolutsioonilise liikumise laienemine, mis väljendus eelkõige streigiliikumise tõususe. See näitas, et EKP oli J. Anveldi juhtimisel juba 1922. aasta suveks parandanud kevadel parteile lõõdud rasked haavad.

Ainuüksi 1922. aasta juulis toimus 5 streiki, mille peamisteks nõudmisteks oli töötasu alammäära kindlaksmääramine. Hästi organiseeritud Meleski klaasivabriku tööliste streik, mida toetasid ka teiste klaasivabrikute töölised, lõppes võiduga. Streikijate nõudmine töötasu alammäära kindlaksmääramiseks rahuldati.

11. juulil Tartus alanud „Teguri” tehase üldstreik kasvab EKP mõju all oleva Tartu Ametiühingute Kesknõukogu juhtimisel linna metallitehaste üldstreigiks. Streikijate peamisteks nõudmisteks olid töötasu tõstmine ja selle alammäära kindlaksmääramine, töölistele 2-nädalase tasulise puhkuse kindlustamine ning ametiühingutega kollektiivlepingute sõlmimine. Vabrikandid püüdsid üldstreiki kohe lämmatada väljaspoolt linna toodud töölistega, keda taheti kasutada streigimurdjatena. Streigikomitee energilise selgitustöö tulemusena loobusid töölisel streigimurdjatena tööle asumast. Seejärel asusid vabrikandid lämmatama streiki politsei abil. Alles 21. augustil suudeti streik julma vägivallega lõplikult maha suruda, kusjuures vabrikandid olid sunnitud siiski tööliste palku tõstma 10% võrra. Tartu metallitöölised streiki toetasid aineliselt ja moraalselt nii Tartu ümbruse kui ka teiste linnade töölisel.

Streigi vägivaldne mahasurumine rikkus jämedalt 1920. aasta põhiseadust, milles reklameeriti streigivabadust.

1922. aasta oktoobris tuli Aruküla jaama lähedal J. Anveldi juhtimisel kokku EKP III kongress. Selleks ajaks oli partei liikmete arv kasvanud 1320-le, kusjuures 75% liikmeist olid töölisel, 20% liikmeskonnast moodustasid töötava talurahva ja 5% intelligentsi esindajad. Kongress kohustas parteiorganisatsioonid koondama oma jõude võitluseks kodanluse võimu kukutamise ja proletariaadi diktatuuri taastamise eest. Suurt tähelepanu pühendati kongressil proletariaadi ja töötava talurahva liidu tugevdamisele, milleks anti parteiorganisatsioonidele vajalikud juhised ja näpunäited.

EKP III kongressile järgnes 1922. aasta novembri lõpus Tallinnas toimunud Eestimaa Ametiühingute II kongress, kus põhiküsimuseks oli Tööraha Ühise Väerinde laiendamise ja kindlustamise küsimus. Pärast J. Lauristini ettekannet ühise väerinde taktika kohta kiitis kongress selle üksmeelselt heaks. Kongress nõudis Tööraha Ühise Väerinde kindlustamist, senisest energilisemat tööd maatöö-

liste ja asunike seas nende tõmbamiseks ühisesse rindesse, tihedaid sõprussidemeid Nõukogude rahvastega ja eesti töörahva tutvustamist sotsialistliku ülesehitustöö saavutustega Nõukogude Venemaal.

Pärast päevakorrapunkti „Töölisühisuste lähemad ülesanded majanduslikul, poliitilisel ja organisatsioonilisel alal” arutamist otsustas kongress nõuda kodanlikult valitsuselt tsaariaegsete seaduste kaotamist, uue kaitseseisukorra seaduse tagasilükkamist, töörahvale koosolekute, sõna-, trüki-, jt. vabaduste kindlustamist jne. Kongress kutsus töötajaid üles välja astuma „inimväärilise töötasu eest ja 8-tunnise tööpäeva kaitseks ning ta laiendamiseks nende tööharude peale, kus seni on veel maksev pikem tööaeg.”¹

1923. aastal rakendasid töölisorganisatsioonid EKP juhtimisel kogu oma jõu EKP III kongressi ja Eestimaa Ametiühingute II kongressi poolt vastuvõetud revolutsiooniliste otsuste elluviimiseks. Nii hakati 1923. aastal korraldama linna- ja maatöölise ühiseid konverentse, mis pidid aitama luua tihedat liitu töölisklassi ja töötava talurahva vahel. Konverentside eesmärgiks oli võitluskogemuste edasiandmine ning linna- ja maatöölise organisatsioonide vahelise liidu loomine. Ühiste konverentside korraldamise ja tööstustöölise poolt maal šeflustöö korras tehtava aktiivse poliitilise selgitustöö tulemusena tõusis maatöölise ja töötava talurahva klassiteadvus ja revolutsioonilisus, kindlamaks muutus võitlusliit töölisklassiga. Seda kinnitab nn. „asunike ja riigirentnike revolutsioonilise vastasrima” tekkimine talurahva maakondlikel konverentsidel ja vabariiklikul kongressil 1923. aastal. Asunike revolutsiooniline vastasrind liitus Tööraha Ühise Väerinde nõudmistega ja avaldas II riigikogu valimiste eel koos teiste töörahva organisatsioonidega üleskutse eesti rahvale.

1923. aasta 5., 6. ja 7. mail toimunud II riigikogu valimistest võttis EKP osa Tööraha Ühise Väerinde kaudu.

Valimiskampaania ajal sulges kodanlik valitsus töölisajalehe „Tööline” ja maatööraha häälekandja „Töö Täht” ning rüüstas töötava rahva organisatsioone. 28. märtsil mõrvas kaitsepolitsei agent EKP Keskkomitee liikme, Tööraha Ühise Väerinde saadikukandidaadi Jaan Kreuksi. Enne valimisi toimunud ülemaalise arreteerimiskampaania

¹ „Tööline” nr. 19, 1. detsembril 1922.

ajal vangistati teiste seas ka „Töölise” toimetaja, töörahva saadikukandidaat J. Lauristin.

Lisaks sellele tühistas kodanlik vägivallavalitsus Töörahva Ühise Väerinde valimisnimekirjad tähtsamates tööstuskeskustes, nagu Tallinnas, Narvas ja Virumaal, kus kommunistid oleksid võinud saada kõige rohkem häali.

Kõigest sellest hoolimata said kommunistid valimistel 55 133 häält ehk 11,6% antud häälte üldarvust, s. o. 122% rohkem kui 1920. aasta novembris toimunud I Riigikogu valimistel.

Sotsid said uue suure kaotuse osaliseks, kaotades umbes 20% neistki häältest, mis neile anti I riigikogu valimistel. Võrreldes 1919. aastal toimunud asutava kogu valimistel saadud häälte arvuga, langes sotsidele antud häälte arv II riigikogu valimistel rohkem kui 2,3 korda.

Sotside selline ränk kaotus oli tingitud eeskätt nende tihedast koostööst kodanlike parteidega töörahva vastu I riigikogus, mida järjekindlalt paljastasid ja hukka mõistsid oma sõnavõttudes riigikogu kommunistliku fraktsiooni liikmed ja töölisajakirjandus.

Töörahva kiire koondumine EKP lipu alla ja kodanluse ühinemine kulakute ning suurkananluse partei — põllumeeste kogude — ümber näitab klassivastuolude pidevat teravnemist kodanlikus Eestis. Põllumeeste kogud said asutava kogu valimistel 6,5%, I riigikogu valimistel 20,8% ja II riigikogu valimistel juba 21,6% kõigist häältest. Teravalt kujunesid välja kaks vastandlikku jõudu — proletariaat ja kodanlus, kes valmistusid eelseisvaks otsustavaks lahinguks.

7. juunil 1923 kokkutulnud II riigikogus kaitsesid 10 kommunistlikku saadikut (R. Pälson, H. Heidemann, J. Tomp, H. Allik, P. Keerdo jt.) energiliselt töörahva huve ja paljastasid kodanliku valitsuse rahvavastast tegevust ning väikekodanlike „töölisparteide” oportunismi.

Kommunistlike saadikute energiline võitlus riigikogus laialdase sotsiaalseadusandluse kehtestamise eest, mida oma revolutsiooniliste väljaastumistega toetas kogu Eesti töörahvas, sundis II riigikogu 1924. aasta mais kehtestama seaduse laste, alaealiste ja naiste töö kohta, mis teatud määral piiras laste ekspluateerimist ettevõtjate poolt ning kergendas noorte ja naiste töötingimusi. Kuid kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925—1929), kui revolutsioonilises liikumises toimus

ajutine mõõn, ei rakendatud seda seadust peaaegu üldse ellu.

Kommunistide poolt II riigikogus kodanlikule valitsusele esitatud rohkearvulistest arupärimistest tuleb eriti esile tõsta arupärimist EKP Keskkomitee liikme Jaan Kreuksi mõrvamise kohta. Arupärimises lükati faktidega ümber kodanliku ajakirjanduse väljamõeldis selle kohta, nagu oleks J. Kreuks 28. märtsil 1923. aastal saanud surma vastastikusel tulevahetuses kaitsepolitseinikuga. Kommunistid näitasid, et kodanliku valitsuse ülesandel teostab rohkearvuline, hambuni relvastatud kaitsepolitsei plaanipäraselt metsikut jahti töölisklassi juhtidele, lootes nende hukkamisega töölisliikumist „hävitada”.

1924. aastal, kui reaktsiooniline suurkodanlus eesotsas K. Pätsi, J. Laidoneri, J. Tõnissoni jt. valmistus kehtestama fašistlikku diktatuuri, tõid kommunistid J. Jürna jt. riigikogus päevavalgele kõik riigipöörde ettevalmistamisega seoses olevad töörahvavastased mahhinatsioonid.

EKP III ja Eestimaa Ametiühingute II kongressi otsuste ellurakendamise tulemuseks 1923. aastal oli rõhuva osa töölisorganisatsioonide asumine EKP platvormile, nende liikmeskonna kiire kasv ja töörahva klassiteadvuse ning revolutsioonilise aktiivsuse tõus. Töölisorganisatsioonide liikmete arv saavutas 1923. aastal kõrgeima astme. Liikmeskonna arvu kasvu tõttu suurenesid liikmemaksude näol tunduvalt ka töölisorganisatsioonide rahalised sissetulekud. See võimaldas eelnevate aastatega võrreldes tunduvalt suuremal määral toetada streikijaid.

1923. aasta streigiliikumine algas 1. veebruaril masinaehitustehase Fr. Krull katelsepa osakonna tööliste streigiga. Streigi põhjuseks oli tükitöötasu vähendamine vabrikus. Streik kasvas kiiresti üle poliitiliseks streigiks, millega nõuti töölisi tagakiusava ja julmalt kohtleva meistri vallandamist.

Tänu Tallinna Metallitöölise Ametiühingu ja teiste töölisorganisatsioonide pidevale ainelisele toetusele kestis streik 6 kuud. Streik suudeti lõpuks murda sellega, et kõik streikijad kuulutati vallandatuks. Kuid hoogsalt areneva revolutsioonilise liikumise survele oli vabrikuvallitsus siiski sunnitud lahti laskma tööliste poolt vihatud meistri ja tagasi võtma ka suure osa vallandatud töölisi.

1923. aasta esimese veerandi streikidest oli silmapaistvam 12.—17. märtsini toimunud 28 Tartu tähtsama õmb-

Iustöökoja rätsepate üldstreik, millest võttis osa 152 rätsepat. Streik algas Tartu Rätsepatöölise Ametiühingu juhtimisel selleks, et sundida õmblustöökodade omanikke kehtestama ametiühingu poolt 1923. aasta jaanuaris väljatöötatud uut palgatarifi, mille järgi tuli palku tõsta võrreldes 1922. aasta palkadega 40% võrra. Tartu rätsepate streiki toetasid EKP juhtimisel legaalseste töölisorganisatsioonide kaudu kogu maa rätsepad, mis tagas streigile 17. märtsil 1923. aastal täieliku võidu.

1923. aastal toimusid EKP juhtimisel 1. mai demonstratsioonid ja päevakohased miitingud Tallinna, Tartu, Narva, Pärnu jt. linnade kõrval ka väiksemates asulates, nagu Kundas, Aseris, Kohilas, Tamsalus jm. Kogu maal 1. mail toimunud töörahva demonstratsioonidele, mis viidi läbi Töörahva Ühise Väerinde loosungite all, järgnes streigiliikumise tõus. Kui 1923. aasta 1. maini oli toimunud 5 streiki, siis ainuüksi maikuu toimus 7 streiki, juunis aga 6 streiki. Streigiliikumise tõus oli eeskätt 1923. aastal alanud majanduskriisi tagajärjeks.

1923. aasta juunis lülitusid aktiivsesse streigiliikumisse turbatöölised. Juba nende esimene streik, mis algas 13. juunil riiklikus Lavassaare turbatööstuses (Pärnumaal Jõõpre vallas), lõppes tööliste osalise võiduga. Streikijate nõudmine päevapalga tõstmise suhtes täideti, kuna aga tükitöötasu jäeti endiseks. Turbatöölised, kes senini olid streigiliikumisest ja üldisest revolutsioonilisest võitlusest peamiselt oma madala klassiteadlikkuse tõttu eemal seisnud, asusid 1923. aasta järgnevatel kuudel ja 1924. aastal aktiivselt revolutsioonilisest liikumisest osa võtma.

Revolutsiooniline võitlus kandus ka kõige mahajäänud tööliste massidesse ja levis maa kõige kaugemasse kolikaisse.

Silmapaistvaks sündmuseks 1923. aasta revolutsioonilises liikumises oli EKP poolt legaalse Eestimaa Töörahva Partei loomine. See partei reorganiseeriti endistest „isesotsidest“, s. o. Eesti Iseseisvast Sotsialistlikust Tööliste Parteidest, kuhu kuulus palju töölisi, käsitöölisi ja kehvikuid, partei oportunistliku juhtkonna lihtliikmetest isoleerimise teel. Partei puhastamist teostati sel teel, et kommunistlikud tööliselised astusid hulgaliselt sellesse parteisse eesmärgiga kõrvaldada oportunistlikud juhid ja valida uus, tõeliselt revolutsiooniline juhtkond. „Isesotside“ parteisse astunud kommunistlike tööliste pideva revolutsioonilise

agitatsiooni tulemusena jõudis selle lihtliikmeskond arusaamisele juhtkonna oportunistmist ja võltsrevolutsioonilisusest. Samas veenduti ka selles, et ainukeseks tõeliseks töörahva huvide kaitsjaks on kommunistlik partei, kelle eesmärgiks on rahva võimu, s. o. nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis. 1922. aasta aprillis toimunud „isesotside“ partei kongressil kõrvaldati lihtliikmete poolt oportunistlik juhtkond ja valiti uus kommunistlikest töölistest (P. Keerdo jt.) koosnev juhatus. Oportunistlikest liidritest puhastatud „isesotside“ partei reorganiseeriti 1923. aasta juunis Eestimaa Tööraha Parteiks, mis võttis oma tegevuse aluseks Kominterni revolutsioonilised põhimõtted. Parteisse kuulus 2000 liiget ja ta muutus tegelikult EKP legaalseks organisatsiooniks.

1923. aasta sügisel toimunud omavalitsuste valimistel saavutas Tööraha Ühise Väerinde nimekiri hiilgava võidu. Nii näiteks sai Tööraha Ühise Väerinde nimekiri linnavolikogude valimistel Tallinnas 36%, Narvas ja Pärnus 35% antud häälte üldarvust. Kümnes linnavolikogus sai Tööraha Ühine Väerinne endise 42 saadikukoha asemel 102 kohta. Suurt edu saavutas EKP ka maa- ja vallavolikogude valimistel. Sindis sai Tööraha Ühise Väerinde nimekiri 56%, Vana-Karistes 52%, Uue-Karistes 47%, Otepääl ja Voltvetis 44% häältest. 47 vallas ja 9 alevis oli Tööraha Ühise Väerinde nimekiri antud häälte arvu poolest esikohal. Isegi kodanlik ajakirjandus oli sunnitud omavalitsuste valimiste puhul tunnistama, et „igal pool on kommunistid võimule tunginud“.

Valimiste tulemused näitasid eesti töörahva tihedat koondumist EKP ümber ning tema edukat tegevust väikekodanlike „töölisparteide“ töörahvast isoleerimisel ja nende oportunistmi paljastamisel. Kõik need edusammud saavutati V. I. Lenini juhendite ja vastavate Kominterni otsuste alusel elluviidud Tööraha Ühise Väerinde taktika abil.

Aastail 1922—1923 mobiliseerisid töölisorganisatsioonid EKP juhtimisel laialdased töötava rahva hulgad võitlusse nõukogude võimu taaskehtestamise eest. See saavutati töötajatele lähedaste eluliste nõudmiste teostamise eest peetava võitluse sidumise teel võitlusega tööliklassi lõppeesmärgi — töörahva võimu kehtestamise eest.

1922. aastal kandus streigiliikumine jälle kodanliku Eesti keskkoolidesse. Samuti lülitusid neil aastail aktiiv-

selt revolutsioonilisse võitlusse maatöölise ja töötava talurahva hulgas.

Revolutsioonilise liikumise survele oli kodanlus 1922. aastal sunnitud asuma vaeste algkooliõpilaste riikliku toetamise teostamisele ja fikseerima 1922. aasta lõpul I riigikogus vastuvõetud seaduses keskkoolide kohta paragrahvi vaeste õpilaste õppemaksust vabastamise ja nende riikliku toetamise kohta. 1923. aastal, kui järsult tõusis töötava talurahva, eeskätt aga kehvade asunike revolutsiooniline aktiivsus, oli kodanlik valitsus sunnitud alandama asunikele antud inventarilaenu protsenti (7,5%-lt 6%-le) ja pikendama laenu tähtaega (5 aastalt 6 aastale) ning tegema töörahvale teisigi järeleandmisi.

Tööraha Ühise Väerinde lipu all peetava revolutsioonilise võitluse käigus aastail 1922—1923 tõestas EKP eesti töörahvale praktiliselt, et hoolimata kodanluse poolt tehtud väikestest järeleandmistest, tal ei õnnestu saavutada kodanlikult valitsuselt Tööraha Ühise Väerinde nõudmiste teostamist, milleks on Eestis tarvis taaskehtestada nõukogude võim.

4. Revolutsiooniline liikumine 1924. aastal. Eesti töörahva relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924

1924. aastal jätkus terava majanduskriisi olukorras kodanliku Eesti majanduse laostumine. Samal ajal saavutas Nõukogude Liit üha uusi otsustavaid edusamme rahvamajanduse taastamises ja sotsialistlikus ülesehitustöös. Nõukogudemaaal arenes edukalt sotsialistlik tööstus ja sellega koos kasvas arvuliselt tööliklass, tõusid tööpalgad. Põllumajanduses suurenes tunduvalt külvipind, kehv- ja kesktalurahva olukord paranes järjekindlalt. Ühenduses Nõukogude Liidu majandusliku ja kultuurilise tõusuga kasvas tohutult ka tema rahvusvaheline autoriteet. Kõigi kapitalistlike riikide töötajate ja asumaade rahvaste pilgud olid suunatud Nõukogude Liidule, milles nad nägid oma lootustehastust, oma võitluseesmärkide teostumist.

Nõukogude Liidu edusammud sotsialistlikus ülesehitustöös ning tema töötajate materiaalse heaolu pidev tõus innustasid eesti töörahvast üha aktiivsemale revolutsioonilisele võitlusele nõukogude võimu taaskehtestamise eest.

Üha laieneva revolutsioonilise võitluse hävitamise eesmärgil teostas kodanlik valitsus 21. jaanuaril 1924. aastal ülemaalse töölisorganisatsioonide rüüstamise, nende juhtide ja riigikogu ning omavalitsuste kommunistlike saadikute arreteerimise.

Otsekohe pärast rüüstamist asus EKP Keskkomitee J. Anveldi juhtimisel organiseerima töörahvast määratsevale reaktsioonile vastulöögi andmiseks. 23. jaanuaril avaldasid EKP Keskkomitee ja EKNÜ ühise lendlehe, milles nad kutsusid töörahvast üles V. I. Lenini matusepäeval kuulutama välja viieminutilist tööseisakut. Kogu Eesti töölisklass järgneski sellele üleskutsele ning kogu maailma proletariaadi suure juhi ja õpetaja V. I. Lenini matusepäeval toimus tehistes viieminutiline tööseisak.

20. veebruaril 1924. aastal toimus Tallinnas vastuseks EKP Tallinna Linnakomitee üleskutsele võimas demonstratsioon, millest võttis osa üle 1000 inimese. Demonstrandid nõudsid valge terrori lõpetamist, poliitiliste vangide vabastamist, töörahva valitsuse sisseseadmist ja tihedat majanduslikku läbikäimist Nõukogude Liiduga. Kodanluse ratsapolitsei pidi võtma tarvitusele kumminuiad ja täägid, et sulgeda demonstrantidele pääs Toompeale ja nad laiiali ajada. Kuid siiski õnnestus osal demonstrantidest hüüetega: „Parem surra uulitsal, kui nälga külmas kongis!” tungida Toompeale.

1924. aasta kevadel püstitati kogu maal toimunud rohkearvulistel tööliiskoosolekutel ja miitingutel avalikult kodanliku valitsuse kukutamise, töörahva võimu kehtestamise ja Eesti Nõukogude Liiduga ühendamise nõudmine.

1. mai demonstratsioonile tulid Tallinna ja teiste linnade töölised loosungite all: „Edasi suure unustamata juhi Lenini jälgedes!”, „Edasi rahvusvahelise võitleva proletariaadi peastaabi — Kommunistliku Internatsionaali juhtimõtete järele!”, „Elagu Eesti tööliste, talurahva ja soldatite saadikute nõukogude valitsus!”, „Elagu Eesti Sotsialistlik Nõukogude Vabariik!”, „Elagu Sotsialistlik Nõukogude Vabariikide Liit!”. Tallinnas võttis 1. mai demonstratsioonist osa umbes 12 000 inimest. Töötava talurahva hästi organiseeritud demonstratsioonid EKP loosungite all toimusid Saaremaal Uuemõisa ja Põide vallas. Põide demonstratsioonist, mille organiseeris kommunist J. Ellam, võttis osa 60—70 inimest.

Teiste töötava rahva väljaastumiste kõrval organiseeris

EKP ka töötatöölise massilist liikumist. Nii näiteks toimus EKP juhtimisel pärast 1. mai demonstratsiooni üürnike ja töötute meeleavaldus. Demonstrandid tungisid revolutsioonilisi laule lauldes Toompeale, nõudes poliitiliste vangide vabastamist, kõigi töötute tööga kindlustamist ja üüriseaduse allesjätmist. Kuigi politseil läks korda meeleavaldajad laiali ajada, oli kodanlik valitsus sunnitud siiski esialgu üüriseaduse kaotamise seaduse kalevi alla panema ja jätma majaomanike nõudmised rahuldamata.

Tööraha poliitilised demonstratsioonid ja töötatöölise massilised väljaastumised sundisid kodanlikku valitsust andma loa suletud legaalse töölisajalehe väljaandmiseks ja rüüstatud ametiühingute taastamiseks. 6. aprillil 1924 hakkas ilmuma töölisajaleht „Teadete Leht”, mille kodanlus aga juba aprilli lõpus sulges. Seejärel ilmusid „Sõna”, „Säde”, „Meie Sõna”, „Meie Leht” jt. Rüüstatud ja suletud ametiühingute asemele organiseeris EKP uued ametiühingud, kuhu kuulus üle 10 000 liikme.

3. augustil toimus Tallinnas suur tööraha sõjavastane demonstratsioon, mille EKP organiseeris Esimese maailmasõja alguse 10. aastapäeva puhul. Kuigi demonstratsioon oli kodanluse poolt keelatud ja tänavad olid tõkestatud ratsapolitseinike salkade poolt, tungis Töölismaja ette üle 4000 demonstrandi, kes nõudsid poliitiliste vangide vabastamist, Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmise elluviimist ja suhete parandamist ning tihedat majanduslikku läbikäimist Nõukogude Liiduga. Demonstratsiooniga tahtsid ühineda ka 10. rügemendi sõdurid, kuid reaktsioonilise ohvitserkonna vahelesegamise tõttu see ei õnnestunud. Demonstratsioonil toimusid kokkupõrked tööliste ja politsei vahel, kusjuures paljud politseinikud peksti läbi.

EKP poolt kodanlikus sõjaväes teostatud pideva revolutsioonilise kasvatustöö tulemusena tõusis 1924. aastal võrreldes eelnevate aastatega tunduvalt sõdurite revolutsiooniline aktiivsus. Kodanlik ajakirjandus hädaldas, et 1924. aastal olevat sõdurid ja madrused hakanud aktiivselt osa võtma töölistekoosolekuist ja demonstratsioonidest. Ka III diviisi ülem, kindral A. Tõnisson kaebas oma salajas esitandes, et suur protsent sõdureid on kommunistliku ilmavaatega.

Pärast sõjavastast demonstratsiooni teostas kodanlus 1924. aastal uue ülemaalse töölisorganisatsioonide rüüs-

tamise, mille käigus suleti kõik EKP juhtimisel reorganiseeritud ametiühingud. Kuid järgnevad streigid (korstnapühkijate üldstreik, turbatöölise streigid) ja teised väljastumised näitasid kodanlusele selgesti, et ta on võimetu revolutsioonilist liikumist „hävitama”.

7. septembril 1924. aastal toimusid vastuseks EKP ja EKNÜ Keskkomitee üleskutsele Narvas, Tartus, Viljandis jm. miitingud rahvusvahelise kommunistliku noorsoo päeva tähistamiseks.

1924. aastal, mil töörahva olukord üha süveneva majanduskriisi tõttu muutus väljakannatamatuks ja kui kõige reaktioonilisem osa suurvõimudest valmistus fašistliku diktatuuri kehtestamiseks, saavutas töörahva nõukogude võimu taaskehtestamise eest peetav revolutsiooniline võitlus sellise astme, et relvastatud ülestõus muutus objektiivseks vajaduseks.

Eesti töörahva kangelaslik relvastatud ülestõus 1924. aasta 1. detsembril oli kodanlikus Eestis valminud revolutsioonilise situatsiooni loomulikuks lahenduseks.

Ülestõusu eesmärgiks oli eesti kodanluse ja tema peremeeste — välismaa imperialistide — ikke kukutamine ja nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis. Ülestõusu päevil võitlesid õlg-õla kõrval töölised ja töötavad talupojad, sõdurid, haritlased ja kooliõpilased.

Kogu ülestõusu ettevalmistamine ülemaalisel ulatusel ja selle teoreetiline ning poliitiline põhjendamine toimus EKP poolt J. Anveldi juhtimisel.

Kuna ülestõusu plaanis oli ette nähtud võtta töötava rahva kätte võim kõigepealt pealinnas, siis tehti ülestõusuks kõige suuremat ettevalmistustööd Tallinnas. Alles Tallinna ülestõusnute valdusse mineku järele oleksid pidanud välja astuma teiste linnade (Pärnu, Tartu, Viljandi) ja keskuste (Kohila, Kunda jt.) löögirühmad. Ülestõusu juhtkonda kuulusid peale J. Anveldi veel sellised silmapaistvad revolutsioonilise liikumise tegelased, nagu kommunistid Valter Klein („Karl Roobas”), Johannes Jürna, Georg Kreuks, Arnold Sommerling, Rudolf Pälson jt.

Ülestõusu ajendiks sai 1924. aasta novembri lõpus 149 tööliikumise tegelase kohta tehtud ennekuulmatu metsik sõjakohtu otsus. See nn. „149 protsess” muudeti EKP juhtimisel kaebeluste poolt võimsaks poliitiliseks demonstratsiooniks, kus halastamatult paljastati kodanluse terroristlikku režiimi ja kus otseselt kutsuti töörah-

vast kodanliku valitsuse kukutamisele ning tööraha võimu kehtestamisele. Sõjakohtu poolt mõisteti suurem osa kaebeluseid pikaajalisele ja 46 seltsimeest, nendest 7 alaealist (A. Resev jt.) eluaegsele sunnitööle. Alaealiste suhtes oli kohus sunnitud karistust siiski vähendada. Neile määrati karistuseks 15 aastat sunnitööd. Ametiühingute Kesknõukogu esimees, riigikogu liige Jaan Tomp lasti kohtu otsusel maha. Eluaegsele sunnitööle mõistete hulgas olid sellised silmapaistvad revolutsioonilise liikumise juhid ja partei organisatorid, nagu H. Allik, P. Keerdo, H. Arbon, O. Künnapuu (Lauristin), A. Veimer, O. Sepre jt. „149 protsess“, mis kujunes julmaks arveteõiendamiseks tööraha kallal, päästis valla töötajate meelepahatormi kogu Eestis.

Ülestõus algas 1. detsembri hommikul kell 5.15 riiklike ja sõjaliste objektide ründamisega ülestõusnute poolt. Lühikese aja jooksul vallutati kodanliku valitsuse residents — Toompea loss, Balti jaam, Tallinn-Väike raudteejaam, peapostkontor ning lennudivisjoni kasarmud Lasnamäel.

Ülestõusu määras ebaõnnestumisele asjaolu, et ülestõusnud ei suutnud vallutada kodanliku valitsuse tähtsaid sõjalisi objekte, nagu sõjaväe ühendatud õppeasutused Tondil, politsei ratsareserv, Sõjaministeerium ja Kaitseliidu peastaap. Pärast rünnakute ebaõnnestumist Tondi sõjakoolile ja politsei ratsareservile asusid kadetid, allohvitserid ja ratsapolitseinikud ülestõusnuid linnas nende poolt vallutatud objektidelt tagasi lööma. Ülestõusnuid ei toetanud rahvahulgad. EKP Keskkomitee ei suutnud organisatsiooniliselt ja sõjaliselt seostada võitleva eelväe väljaastumist rahvahulkade väljaastumisega otsustaval momendil, võimu eest peetava relvastatud võitluse ajal. Ülestõusu ettevalmistamise käigus hinnati üle kitsast sõjalist momenti ja alahinnati massilise liikumise tähtsust ülestõusus, rahvahulkade osa revolutsioonis. Esikohale seati ootamatuse printsiip selle sõna puhtsõjalises mõttes. Kuna pearõhk oli pandud ootamatusele, ei valmistatud vajalikul määral ette ülestõusu massilise liikumise kasvu. Töölise hulgad tehastes ja vabrikutes, kes olid valmis tegutsema, ei saanud õigel ajal juhtnööre ja jäid otsustaval momendil passiivseteks pealvaatajateks.

Ülestõusnud avaldasid kodanlusele kõikjal visa ja ennastsalgavat vastupanu. Nii näiteks löödi Balti jaama

tagasi võtma saadetud hambuni relvastatud ratsapolitseinikud veriste peadega tagasi. Seejärel saatis kindral J. Unt jaama vallutama 2 rühma (umbes 60 meest) allohvitsere kolonel-leitnant H. Rossländeri juhtimisel. Ka allohvitsetid löödi alguses tagasi, kusjuures Rossländer sai surmavalt haavata. Alles teise rünnakuga suutsid allohvitsetid pärast pikka ja ägedat lahingut sundida ülestõusnuid Balti jaamast taganema.

Ligi kaks nädalat pärast 1. detsembrit tuli kodanlusel pidada ägedaid lahinguid üksikute ülestõusnute gruppidega. Nii näiteks võitlesid 5. detsembril Tallinna lähedal Nehatus revolutsionärid Arnold Sommerling, Eduard Ambos ja Osvald Piir hambuni relvastatud politseiüksuste vastu 9 tundi järjest. Pärast seltsimeeste langemist pidas A. Sommerling üksinda veel üle tunni ebavõrdset lahingut 45 politseinikuga. 7. detsembri hommikul toimus Tallinnas Vilmsi tänaval (praegune Jaan Tombi tänav) mitu tundi ebavõrdne lahing relvastatud politseiüksuse ja 3 revolutsionäri — Georg Kreuksi, Vladimir Bogdanovi ja Rudolf Pälsoni vahel, kuni viimased kangelastena langesid.

Nehatu ja Vilmsi tänavalaahingud näitavad kujukalt, milline otsustavus ja kartmatus valitses tööliklassi avangardi ridades, kes töörahva vabaduse ja õnne eest oli valmis ohverdama oma elu.

Relvastatud ülestõusu mahasurumiseks ei julgenud kodanlus välja tuua ühtegi regulaarväeosa.

Ülestõus lõppes lüüasaamisega sellepärast, et selle juht EKP Keskkomitee ei suutnud ega osanud valge terrori tingimustes tagada ülestõusu ettevalmistamist ja läbiviimist kõigi leninliku ülestõusukunsti reeglite kohaselt.

Ülestõusu lüüasaamise põhjusi analüüsides kirjutas „Pravda” selle kuuendal aastapäeval: „Miks lõppes Tallinna ülestõus siiski proletariaadi lüüasaamisega? Miks rahvahulkade üldise revolutsioonilise meeoleolu tingimustes, kui kommunistliku partei loosungeid ilmselt toetas elanikkonna määratu suur enamik, kui kodanluse ülemikid olid peaaegu täielikult laostumas, kui oli olemas suurepäraselt läbimõeldud relvastatud ülestõusu sõjaline plaan, ei olnud relvastatud võitlusel edu? Tallinna ülestõusu lüüasaamise peapõhjus seisab selles, et eesti seltsimehed ei mõistnud õigesti Lenini nõudmist, et relvas-

tatud ülestõususse tuleb suhtuda kui kunstisse.”¹

Pärast ülestõusu mahasurumist kehtestati uuesti kogu maal sõjaseisukord. Algas kodanluse julm arveteõiendamine töörahvaga. Ülestõusnute karistamiseks rakendati tööle 16 sõjaväljakohut, mis töötasid vahetpidamata nii ööd kui päevad. Revolutsioonilisi töölisi ja talupoegi lasti maha rühmade viisi. Hukati isegi haavatuid, keda selleks toodi kohale kandraamil. Kodanluse verise kättemaksu ohvrite arv ulatus tuhandetesse.

Ülestõusu mahasurumisele järgnenud kodanluse metsik arveteõiendamine töörahvaga kutsus esile vihaseid proteste kogu maailma proletariaadi, eriti aga Nõukogude Liidu töötajate poolt.

Otsekohe pärast ülestõusu mahasurumist asus J. Anvelt põranda all kodanluse pealetungi ja terrori tingimustes korraldama partei ridu. Neis rasketes tingimustes tegi J. Anvelt kolm kuud pingelist tööd parteiorganisatsiooni taastamiseks, ja lahkus Eestist Nõukogude Liitu alles siis, kui uus parteiorganisatsioon oli juba alustanud tegevust. Nõukogude Liidus töötas J. Anvelt kuni surmani vastutusrikkal parteitööl.

*

Aastail 1918—1923 toimus vahenditult Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul kogu kapitalistlikus maailmas võimas, tõusujoones arenev revolutsiooniline liikumine, mis reas maades viis relvastatud ülestõusule, sotsialistlikule revolutsioonile ja nõukogude võimu kehtestamisele. Selle kapitalismi kukutamiseks ülemaailmses mastaabis peetava revolutsioonilise võitluse lahutamatuks osaks oli ka Eesti töörahva kangelaslik võitlus, mis toimus EKP juhtimisel nõukogude võimu taaskehtendamise eest vaadeldaval perioodil.

Eesti töörahva revolutsioonilise aktiivsuse pidev tõus ei olnud tingitud ainult tema ekspluateerimise süvenemisest, raskest majanduslikust ja õigusetust poliitilisest olukorrast, vaid ka sellest, et olles kaasa teinud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni, oli ta nõukogude võimu perioodil aastail 1917—1918 saadud kogemuste põhjal teadlik nõukogude korra eelistest kapitalistliku korraga

¹ «Правда» № 330, 1 декабря 1930 года.

võrreldes. Eesti töörahvas oli täis otsustavust võitluses nõukogude võimu taaskehtestamise eest. Aktiivsele võitlusele kodanliku kurnamiskorra kukutamise eest innustas Eesti töötajaid ka otsustav edu, mida Nõukogude rahvad saavutasid sotsialistlikus ülesehitustöös ja töötajate materiaalse heaolu pidev tõus Nõukogude Liidus.

Vaadeldava ajajärgu revolutsioonilise liikumise üheks põhiisearasuseks oli asjaolu, et EKP kasutas iga väiksematki töötajate väljaastumist oma igapäevaste nõudmiste eest selleks, et töörahvast poliitiliselt ette valmistada kodanluse võimu kukutamiseks ja proletariaadi diktatuuri kehtestamiseks. Eesti töörahva kogu võitlus oli suunatud nõukogude võimu taaskehtestamisele, kusjuures EKP seostas oskuslikult võitlust töötajate osaliste, igapäevaste nõudmiste eest võitlusega tööliklassi lõppeesmärgi — töörahva võimu eest.

Töötajate majandusliku olukorra parandamiseks peetava võitlusega, mida töölisorganisatsioonid EKP juhtimisel oskuslikult seostasid võitlusega proletariaadi üldklassiliste huvide eest, kasvatati töötajaid poliitiliselt ja mobiliseeriti laiad töörahva hulgad võitlusele kodanliku diktatuuri kukutamise ja nõukogude võimu taaskehtestamise eest.

Otsustavaid ja määravaid edusamme vaadeldava perioodi revolutsioonilises võitluses saavutati Töörahva Ühise Väerinde taktika abil, mille teostamisele EKP asus 1922. aasta algul.

Töörahva Ühise Väerinde taktika, mis EKP juhtimisel seostas võitlust töörahva igapäevaste nõudmiste eest võitlusega tööliklassi lõppeesmärgi eest, mobiliseeris Eesti tööstusproletariaadi ja linna ning maa töötava rahva laialdased massid (töölised, sulased, kehvikud jt.) aktiivsesse revolutsioonilisse võitlusele kodanluse võimu kukutamiseks. Aastail 1922—1924 toimusid töötajate poliitilised demonstratsioonid ja teised väljaastumised ka maal. 1924. aastal hakkasid töölisdemonstratsioonidest ja koosolekutest aktiivselt osa võtma kodanliku armee sõdurid.

Töörahva Ühise Väerinde loomise käigus, kus EKP aktiivselt võitles töötava talurahva eluliste nõudmiste ja huvide eest, muutus tööliklassi ja töötava talurahva liit tunduvalt kindlamaks. Tööliklassi ja talurahva liidu tugevnemine ja kindlustumine oli suureks edusammuks EKP töös, mis saavutati Töörahva Ühise Väerinde taktika abil. Kuid siiski ei suutnud EKP käsitletaval perioo-

dil veel luua töölisklassi ja töötava talurahva vahel kindlat liitu, mille põhjuseks oli EKP vigane seisukoht maa- ja talurahvaküsimuses. EKP vea põhiolemus seisis selles, et talurahvale ei öeldud selgelt ja kindlalt, mida kavatseb nõukogude võim teha konfiskeeritud mõisate ning mõisatudametega, ja et kõik töötavad talupojad, kes kodanluse poolt olid maast ilma jäetud, varustatakse nõukogude võimu poolt maaga.

Aastail 1922—1923 Tööraha Ühise Väerinde lipu all peetava revolutsioonilise võitluse käigus, kus töölisklassist isoleeriti väikekodanlikud „töölisparteid” ja tunduvalt vähenes nende mõju rahvamassidele, tõestas EKP töörahvale, et Tööraha Ühise Väerinde nõudmiste ellurakendamiseks on tarvis taaskehtestada nõukogude võim.

1924. aasta kevadel püstitati tööliste poolt arvukail tööliiskoosolekuil, demonstratsioonidel ja miitinguil avalikult nõudmine kodanliku valitsuse kukutamiseks, töörahva võimu kehtestamiseks ja Eesti Nõukogude Liiduga ühendamiseks. Töötava rahva võitlus püstitatud nõudmiste elluviimise eest viis 1. detsembril 1924. aastal relvastatud ülestõusule.

Hoolimata lüüasaamisest omas eesti töörahva 1. detsembri relvastatud ülestõus suurt ajaloolist tähtsust nii eesti kui ka kogu maailma proletariaadile. „Relvastatud ülestõus Tallinnas,” kirjutas 1930. aastal „Pravda”, „annab palju õpetlikku rahvusvahelisele proletariaadile, kel seisavad ees otsustavad lahingud kapitalismiga. Tallinna ülestõusust osavõtjate kangelasliku võitluse kogemusi tuleb tundma õppida kõrvuti Vene proletariaadi suurte väljaastumistega 1905. aastal ja 1907. aasta oktoobris, Saksa proletariaadi väljaastumistega 1919., 1921., 1923. aastal jne.”¹

Eesti töörahva kangelasliku 1. detsembri relvastatud ülestõusu suur ajalooline tähtsus seisab selles, et ta rikastas rahvusvahelist revolutsioonilist liikumist uute, rikkalike võitluskogemustega. Detsembri relvastatud ülestõus oli suureks õppetunniks ja revolutsioonilise võitluse kooliks eesti proletariaadile. Ta näitas, et relvastatud ülestõusu võiduks on hädavajalik tiheda liidu loomine töölisklassi ja töötava talurahva vahel, et relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel ei tohi alahinnata rahvahulkade osa

¹ «Правда» № 330, 1 декабря 1930 года.

revolutsioonis, vaid tuleb pöörata peatähelepanu nende ettevalmistamisele otsustavaks lahinguks.

Eesti tööliklass ja tema revolutsioonilise võitluse juht — EKP — arvestas 1. detsembri õppetunde ja ülestõusu kangelaste elu hinnaga omandatud kogemusi jätkuvas kangelaslikus võitluses kodanliku diktatuuri kukutamise eest, mida 1940. aastal kroonis täielik edu.

Vaadeldava perioodi revolutsioonilise võitluse, eriti 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõusu suur ajalooline tähtsus seisab selles, et ta valmistas teed tööraha võidule, nõukogude võimu taaskehtestamisele Eestis 1940. aastal.

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Tööraha raske majanduslik ja poliitiliselt õigusetu olukord kodanlikus Eestis aastail 1920—1924	4
2. Eesti tööliklassi revolutsiooniline võitlus EKP juhtimisel aastail 1920—1921	10
3. Tööraha Ühise Väerinde loomine. Töölisliikumise edasine tõus aastail 1922—1923	19
4. Revolutsiooniline liikumine 1924. aastal. Eesti tööraha relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924	30

Саарнийт Харальд Карлович
РЕВОЛЮЦИОННАЯ БОРЬБА ЭСТОНСКОГО ТРУДОВОГО НАРОДА
ЗА ВОССТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ (1920—1924 гг.)

На эстонском языке
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе 10

*

Toimetaja H. Kukk. Tehniline toimetaja I. Vahtre.
Korrektorid M. Pedajas ja V. Pillau.

Ladumisele antud 29. XII 1956. Trükkimisele antud 20. II 1957. Paber 54×84, 1/16, Trükipoognaid 2,5. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 2,05. Arvutuspoognaid 2,25. Trükiarv 3000. MB-00674. Tellimise nr. 3795.

Hans Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Vallikraavi 4.

Hind 65 kop.

65 kop.

